

PAPER DETAILS

TITLE: SAMSUN MÜBADİL TOPLUMLARINDA OYUN GELENEĞİ

AUTHORS: Mehmet Öcal,Gökhan,Ildris Ersan,Fatih Sultan,Bugra,Furkan

ÖZBILGIN,BARUTÇU,KÜÇÜK,KESKİN,YAZLIK,UGUR,

PAGES: 1-9

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/750067>

SAMSUN MÜBADİL TOPLUMLARINDA OYUN GELENEĞİ

Prof. Dr. Mehmet Öcal ÖZBİLGİN
Öğr. Gör. Gökhan BARUTÇU
Öğr. Gör. İdris Ersan KÜÇÜK
Fatih Sultan KESKİN
Buğra Uğur YAZLIK
Furkan ŞAHİN*

ÖZET

Bu çalışma, 1923 yılında Lozan Antlaşması ile Yunanistan'ın Kavala ve Selanik kentlerinden gelerek Türkiye'de Samsun ve çevresine yerleşen iki mübadil toplumun oyun kültürüne ait sınırlı bilgileri içermektedir. Canik kasabasına bağlı Hacı İsmail Mahallesi ve Alaçam ilçesi Mübadillerini kültürel anlamda genel yöre oyun kültüründen ayıran en büyük özelliği, düğünlerinde ön plana çıkan davul zurna çalgı takımı eşliğindeki geleneksel hora ve karşılama türü mübadil oyunlarıdır. Samsun mübadil oyun icralarını biçimsel açıdan ele aldığımızda; genel oyun sıralamasında tempo açısından ağırdan (ritim ve figür yapılarındaki hız) hızlı oyunlara doğru bir sıralama olduğu görülür. Aynı zamanda, oyuncu ve müzisyenlerin iletişimiyle doğru orantılı bir şekilde tempo artışı bir oyun içinde de görülmektedir. Samsun mübadil toplumları tarafından yaşatılan geleneksel oyun kültürü, yörenin geleneksel oyun kültürüne çeşitlilikler katarak yerel kültür hazinelerinin daha da zenginleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Mübadil, Oyun, Dans, Kültür.

DANCE TRADITION IN SAMSUN EXCHANGE COMMUNITIES

ABSTRACT

This paper, contains limited information on the dance culture of two exchange communities who came from Kavala and Thessaloniki in Greece and placed around the city of Samsun in Turkey by the Treaty of Lausanne in 1923. The most distinctive property that differentiates the dances of the exchangees from Hacı İsmail and Alaçam districts connected to Canik town from other local dances is the traditional *hora* and *karşılama* type exchangee dances performed in weddings in accompaniment of the *davul* and *zurna*. When we consider Samsun exchangee dance performances from a formal point of view, a slow sequence towards fast dances in terms of tempo (rhythm and speed in the structure of the figure) is seen. At the same time, an increase in the tempo according to the dancers' and musicians' communication is seen in a dance. The traditional dance culture, which has been kept alive by Samsun exchange societies, has contributed to the further enrichment of local cultural treasure by adding diversity to the region's traditional dance culture.

Key Words: Samsun, Exchangee, Dance, Culture.

*Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümü. Samsun Mübadil Oyunları Alt Çalışma Gurubu

Bu çalışmada, 1923 yılında Lozan Antlaşması ile nüfus değişim programı sonucu, Türkiye ve Yunanistan vatandaşlarının din esaslı üzerine zorunlu göçe tabi tutulmasıyla, Samsun'a yerleşen mübadil Türk toplumların geleneksel danslarının günümüzdeki durumu analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışma, Yunanistan'ın Kavala ve Selanik kentlerinden gelerek Türkiye'de Samsun ve çevresine yerleşen Canik ilçesi Hacıismail köyü ve Alaçam ilçesi mübadil toplumun oyun kültürüne ait sınırlı bilgileri içermektedir.

Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak Anadolu ve Balkanlarda yeni devletlerin kurulması sürecinde zorunlu pek çok toplumsal göç gerçekleşmiştir. Bu süre içerisinde milyonlarca kişi "etnik gurup" tanımıyla yer değiştirmişlerdir. Türkiye ve Yunanistan arasında azınlıkların mübadelesi iki milyon kişiyi kapsamıştır. Türkiye'den ayrılan Rumların sayısı, yaklaşık 1.500.000, Yunanistan'dan ayrılan Müslüman mübadillerin sayısı ise 500.000 kişiden daha fazladır. Lozan Antlaşması öncesinde Türkiye'den göç eden Rumların sayısı yaklaşık olarak 1.100.000 kişidir. 1914 yılında Yunanistan'dan, Makedonya'dan ve adalardan Anadolu'ya göç eden Müslüman Türklerin sayısı bu dönemde 115.000 kişi civarındadır.

10 Ocak 1923'te Yunanistan ve Türkiye hükümetleri arasında Lozan'da imzalanan ve kalan Rumların zorunlu nüfus mübadelesine tabi tutulmalarının şartı bağlayan anlaşmaya göre, *"Mübadeleye tabi olacak ahali, sözleşmenin 1. maddesinde dile getirildiği gibi, Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukları idi. Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumları bu sözleşme kapsamı dışında bırakılmıştı."*¹

Göçler, ulusların demografik yapısını etkilediği gibi sosyo-kültürel yaşamlarını da yoğun biçimde etkilemektedir. İnsanların yaşam alanlarını değiştirmesi hayata dair uygulamalı kültürel öğelerinin de çoğu zaman yeni ortama taşınmasına sebep olur. Göç eden toplulukların vardığı coğrafyadaki kültürel yapının baskınlığına dayalı olarak, kendi kültürel yapısında bazı değişimlerin olması kaçınılmazdır. Ancak kendine yabancı kültür ortamıyla çevrelenmiş kapalı toplumlarda, yok olma endişesi ile, kültürel kimliklerini hassas bir şekilde koruma altına alma çabası olduğu gözlemlenmektedir. Değişimin kaçınılmaz olduğu bilinmekle birlikte, kapalı toplumlarda, etkileşim yoluyla değişime direnç gösterilerek geleneksel kültürü koruma isteği olduğu gözlenmektedir. Samsun ili mübadil oyunları bu konuya iyi bir örnek oluşturmaktadır;

Samsun Mübadil Oyunları

Karadeniz bölgesinde egemen yaygın oyun kültürü 'horon'dur. Samsun ve civarında da ağırlıklı olarak horon türü oyunlar oynanmaktadır. Ancak, Canik kasabasına bağlı Hacı ismail mahallesi ve Alaçam ilçesi mübadillerini kültürel anlamda genel yöre oyun kültüründen ayrılan en büyük özelliği, düğünlerinde ön plana çıkan davul zurna çalgı takımı eşliğindeki geleneksel hora ve karşılama türü mübadil oyunlarıdır. *"Daha çok Trakya ve Marmara'da (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İzmit, Adapazarı, Çanakkale, Bursa, Bilecik, Bolu) dolaylarında görülen karşılama türü ülkenin pek çok yerinde görmek mümkündür. Örneğin Giresun, Ordu, Samsun, Çorum,*

¹ Mihri Belli, **Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi**, Belge Uluslar arası Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss.28.

Erzincan, Muş, Antep gibi yörelerde karşılaşmaktayız.”² Karşılamlar oynama biçimi yahut kendine has özellikleri ile bir tür olup temel özelliği karşılıklı oynanmasıdır. “Karşılamlar müziğin metronomu hızlandıkça doğru orantılı olarak hızlanırlar yani yavaştan hızlıya doğru bir değişkenlik söz konusudur. Bu durum figür yapısına da sekme ve zıplama adımları ile yansımıştır.”³ Oyunlar iki kişiden fazla bir sayı ile oynanıyor ise karşılıklı düz çizgiler halinde oynanır.

Samsun Mübadil Oyunlarının İcrası ve Oynanış Biçimleri

İcra bağlamında bakıldığında, oyunlar belirli bir geleneksel sıralamayla sergilenmektedir. Farklı bölge ve köylerde bu sıralama bazı küçük değişiklikler gösterebilir. Oyunlara genel olarak *Cigoş* (*zigoş*, *cuguş*) oyunu ile başlanmaktadır.

Oyun, yetenekli oyuncu olarak bilinen oyun kabiliyetli kişiler tarafından başlatılır. Gerek yaş, gerekse statü olarak üstün olan bu kişi başa geçerek oyun idaresini ele alır. Gençlerin oyunlara katılımı hiyerarşik düzen içerisinde ekibin sonuna doğru olmaktadır. Genç birinin başa geçmesi saygısızlık ifadesi olarak karşılanmaktadır. Fakat oyun değişimi sırasında eğer icra etme kabiliyeti daha yüksek biri varsa, o oyun geldiğinde mendili alıp başa geçerek yeni yönetici ile oynamaya devam edilmektedir. Oyuncular hiyerarşik olarak davulcu ve müzisyenlere yakınlığa göre sıralanmaktadır. Oyuncuların kıdemlisi daima müzisyenlerin bulunduğu tarafın önünde bulunmaktadır. Çünkü davulcu gurubun başındaki oyuncuyu takip ederek ayak hareketlerine göre ritmin vurgularını icra etmekte ve oyun geçişlerinde ekip başından işaret olarak ezgi değişikliği gerçekleştirilmektedir.

Oyuncuların geleneksel sıralanmasında özellikle *Cigoş* ve *Karşılama* oyunlarında karşılıklı gelecek kişilerin yaş ve statü uygunluğuna dikkat edilir. Yaşça büyük bir oyuncunun karşısına genç bir oyuncunun geçmesi görülmemiştir (akrabalık bağları gibi durumlar dışında). Günümüzde bu oyunlara nadiren bayanların da katıldığı görülsede, önceleri bayanların *Cigoş* ve *Karşılama* oyunlarında hiç bulunmadığı, kadın erkek karşı karşıya gelmediği söylenmektedir. Yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar tutuşmalı icra edilen diğer oyunlarda da bayanların ve erkeklerin ayrı düzen oluşturduğu tespit edilmiştir. Günümüzde bu oyunlar artık bay ve bayan karışık olarak oynandığı görülmektedir.

Bir oyundan diğer oyuna geçiş için oyun bitirilir. Bu durumun sebeplerinden biri, farklı makam yapılarına sahip oyunlarda meyan ve gezinmelerle müzik değiştirilerek yeni oyuna hazırlanması gerekliliği olabilir. İkinci bir sebebi ise, farklı ritim yapılarında olan oyunların birbiri ardına gelmesi ve metronom farklılıklarından ötürü durup tekrar başlama gerekliliğidir.

Samsun mübadil oyun sıralamasında tempo açısından ağırdan (ritim ve figür yapılarındaki hız) hızlı oyunlara doğru bir sıralama olduğu görülür. Genel oyun akışına bakıldığında, son sıralardaki oyunların baştaki oyunlara oranla, daha hızlı tempo ile oynanan oyunlar olduğu görülür. Çalışımlardaki hızlanmalar oyunlarda tür ve biçim açısından değişim oluşturur. Aynı zamanda, oyuncu ve müzisyenlerin iletişimiyle doğru orantılı bir şekilde tempo artışı bir oyun içinde de görülmektedir.

² Sait Evliyaoğlu, Şerif Baykurt, **Türk Halk Bilimi**, Ankara, 1988, s.121

³ Mehmet Öcal Özbilgin, *Türk Halk Oyunları Tür ve Biçim Sorunu*, EÜ. Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995, s.99.

Aşağıdaki sıralamada oyunlar yerel oynanış sırasına göre, form, biçim ve adım yapısı olarak değerlendirilmiştir.

ZİGOŞ (CİGOŞ) : 9 Zamanlı → 2+2+2+3

Geleneksel sıralamada ilk oynan oyundur. Oynanışı en itibar getiren oyun olarak bilinir. 9 zamanlıdır. Melodik yapısı ve dolayısıyla oynanış biçimi olarak ağır bir yapıya sahiptir. Oyunun sonlarına doğru başlangıçtan daha hızlı oynanarak bitirilir. Oyuncular oyuna karşılıklı kurdukları iki sıra içerisine başlarlar. Dolayısıyla bir koridor oluşturulur. Bu karşılıklı yerleşim, oyun icralarında her iki grubunda farklı simetrik ayakla oynamasına sebep olmaktadır. Baş tarafta oyuna hâkim ve yaşça büyük kişiler yer alır. Zaman zaman yetenekli özgüveni yüksek, kadın oyuncuların katıldığı görülse de daha çok erkekler tarafından oynan bir oyundur. Tutuşmasız oynanan *Cigoş* oyunu 3 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım ağırlama kısmıdır. İkinci kısımda ise tempo biraz hızlanarak devam eder ve en son kısımda ise ritim iyice hızlanarak yalnızca ritim eşliğinde oyun tamamlanmaktadır.

KARŞILAMA: 9 Zamanlı → 2+2+2+3

Geleneksel sıralamada ikinci sırada oynanır. *Cigoş* bitirildiğinde durulur ve yeni ezgi ile karşılama oyununa geçilir. Tutuşmadan asgari 2–3 çift ile karşılıklı iki sırada oynanmaktadır. Oyun sonuna doğru bu düz sıralar yavaş yavaş yarım daire şekli alınarak bundan sonraki oyuna (*kabadayı*) hazırlık yapılır. Oyun bitirilene dek tutuşma gerçekleşmez. Karşılama oyunu da ağırlıklı olarak erkekler tarafından oynanan bir oyundur. Ağır olarak başlar daha sonra oyun aynı ritimde fakat farklı tempoda devam etmektedir. Bu durum bir sonraki oyuna geçiş anlamına gelir ve oyunu yönetenin işaretiyle karşılıklı oynayan oyun eşlerin aralara girmesiyle bir yarım daire şeklini alır. Yarım daire şeklinde tutuşmasız bitirilen *Karşılama* oyunundan sonra müzisyenler bir sonraki oyuna hazırlık amacıyla geçiş ezgileri ve meyanlar yaparlar. Bu arada oyuncular omuzlardan tutarak geleneksel sıralamadaki *Kabadayı* oyununa geçerler.

KABADAYI: (Atmartini Debreli Hasan) 5 Zamanlı → 2+3

Geleneksel sırada üçüncü sırada oynanır. Bu oyuna aynı zamanda "*Debreli Hasan*" 'da denilmektedir. Oyuna sıra başının mendil sallamasıyla ve adımıyla başlanır, Oyun, önce ritim eşliğinde sırabasının hareketi ile başlar. Müzik ise sonradan katılmaktadır. Yarım daire formunda, omuzdan ya da ellerle tutuşularak oynanır. Bu şekle hazırlık olarak bir önceki oyundan (*karşılama*) bitişik düzene geçilmiştir.

Kabadayı oyununun birçok farklı ezgisi bulunmaktadır ve bu ezgiler değiştikçe omuz tutuşundan el tutuşuna geçilerek oyun adımları hızlanır. *Kabadayı* oyununda 2 farklı hız mevcuttur, birinci bölüm ağır şekilde oynanırken 2 bölüm de tempo yine hızlanmaktadır. Bazı mübadil köylerinde bu bölüme "*Telgrafın Telleri*" 'de denmektedir. Bu oyun ve sonrasındaki oyunlarda kadın katılım oranı daha yüksektir.

KASAP & ŞİRTO: 2 veya 4 Zamanlı

Geleneksel sıralamalardaki dördüncü oyundur. 2 veya 4 zamanlı melodiler ile oynanır. Oyunlar el tutuşarak ve yarım daire formunda, kadın erkek birlikte oynanır. Kasap oyunları başlı başına bir tür kabul edilebildiği gibi biçimsel açıdan "alt tür"

olarak da tanımlanabilmektedir. *Kasap* oyunu da diğer oyunlarda olduğu gibi 2 bölümden oluşmaktadır. Oyunun hızlı bölümünde adım yapısı bakımından köylere göre belli başlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar köyden köye değiştiği gibi kişiden kişiye de değişiklik gösterebilir. Bu bölümde oyuncular özellikle ekip başı, belirli ritim kalıpları içerisinde, oyun genel oynayıp düzenini bozmayacak bir şekilde kendine has adımlarda süslemeler yapmaktadır.

Yukarıdaki 4 oyun sıralaması dışında icra edilen oyunların dizilimi, hem köy-mahalle açısından, hem oyuncu-düğün sahibi açısından yer değişikliği gösterebilir. Bu sıralama sonrasındaki oyunlar; “Üçayak”, “Sallama”, “Rumeli”, “Sarıkız”, “Çoban kızı”, “Çiftetelli” oyunlarıdır. Çiftetelli 2-4 zamanlı olarak Anadoludaki örnekleri gibi karşılıklı dağınık düzende oynanır. Ayrıca mübadil oyunlarında tek kişi (solo) oyunlar mevcut değildir, bu bahsi geçen oyunlarda tek olarak oynanması tepit edilmemiştir.

Samsun merkez-Canik Hacıismail köyü mübadillerinde, geleneksel sıralama içerisinde son olarak icra edilen oyun *Çoban Kızı’dır*. Çoban Kızı (*Rumeli*) oyunu 7 Zamanlı → 3+2+2 şeklindedir. Farklı bölgelerde bu oyuna *Rumeli* de denilmektedir. Bu oyunda da yine geçiş, oyuncuların durmasıyla müzisyenlerin seyir dediğimiz makamsal gezinme ve dem ile gerçekleşmektedir. 7 zamanlı farklı ezgilerin kullanıldığı ve el tutuşularak oynanan bu oyun hareketli yapısıyla aynı tempoda devam ederek son bulmaktadır.

Samsun Canik İlçesi Hacı İsmail Köyü Mübadilleri Oyun Geleneğinde Davul Zurna Çalgı Takımı

1924 yılında Samsun Canik ilçesi Hacıismail köyüne göç eden mübadiller göç ettirildikleri yerlerde kendi kültürlerini devam ettirmiş ve oyun geleneğini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Bu aktarımda geleneksel saz sanatçılığının önemi büyüktür. Hacı İsmail mübadil toplumlarındaki çalgı takımları genellikle iki zurna bir davuldan oluşmaktadır. Ancak 09.12.2013 tarihinde yaptığımız alan araştırması sırasında müzisyenler kayıtlarımızda üç zurna bir davul olarak yer almışlardır. Çalgılarda boyut ve çalım teknikleri açısından Anadolunun diğer bölgelerine göre bazı farklı özellikler görülmektedir. Araştırma sırasında davulun Batı Ege’de kullanılan davul yapısına benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki en önemli ayırım, kendileri tarafından “mübadil zurnası” olarak tanımlanan zurnanın boyut farklılığıdır. Mübadil zurnasına farklı bir ad olarak yörede, “Selanik zurnası” da denilmektedir. Boyu 46 cm. olan zurna kaba zurna görünümünü andırır. Mübadil zurnasının klavye denilen kısmının çap oranı kaba zurnaya oranla daha düşüktür. Hacıismail köyünde kullanılan zurnaların karar sesi “la” notasıdır. Genellikle erik, zeytin ağaçlarından yapıldığı söylenmektedir. Zurna’nın çatlamaması için bir takım önlemler alınır. Bu önlemlerden birisi pirinç kaplamadır. Pirinç kaplama, zurnanın çatlamasını önler ve daha uzun ömürlü olmasını sağlar. Mübadil zurnalarının yapısının yanı sıra, çalım-üfleme tekniği de farklıdır. Üfleme tekniği olarak zurnanın kamışı dudak arasında çalınmaktadır.

Hacıismail köyünün günümüzün en beğenilen mübadil zurnacıları Mehmet DİK⁴, Oktay GÜMÜŞTAŞ⁵, Yıldırım GÜMÜŞTAŞ⁶’tır. Davul icrası ise Ümit GÜMÜŞTAŞ⁷

⁴1951 yılı Samsun Canik ilçesi Hacıismail Köyü doğumlu zurna icracısı

⁵1965 yılı Samsun Canik ilçesi Hacı İsmail Köyü doğumlu zurna icracısı

⁶1972 yılı Samsun Canik ilçesi Hacıismail Köyü doğumlu zurna icracısı

tarafından gerçekleştirilmektedir. İcra takımı arasında akrabalık söz konusudur. Baba zurna icracısı, oğlu davul icracısı babanın kardeşi zurnacı ve ailenin dayılarıda bu takımda zurna icracısıdır. Kendilerini 'Roman' olarak kimliklendiren çalgı takımında müzisyenlik ailede nesilden nesile geçen bir geleneksel meslektir. Kökenlerinin nereye dayanıldığını sorulduğunda, Zurna icracısı Mehmet DİK, Yunanistan'ın Drama şehrinin o yıllarda ki adıyla Muratlı köyünden geldiklerini söylemektedir. Zurna icracısı Oktay GÜMÜŞTAŞ, müzisyenliklerinin anne taraflarından geldiklerini ustalarının annesinin akrabalarından olduğunu belirtmektedir.

Ustalarının adı "demo" dur. Köylerinde ustaya "Demiraga", "Kocademir" lakapları verilmiştir. Nüfus kâğıdında ki adı ise Demir KABACI'dır. Bu köydeki zurna icracılarının hepsi zurna çalımını bu ustadan öğrenmiştir. Demo, 1924 yılında Lozan anlaşması sonucu mübadele ile göç eden 1. Kuşak mübadildir.

Geleneksel müzik icralarında tek davul çift zurna çalgı takımı ile icranın gerçekleştiğini söylemektedirler. İcra sırasında, baş zurnacı eseri çalmakta diğeri ise dem⁸ tutmaktadır. Davul-Zurna takımı icracıları düğünün ilk aşamasında öncelikle "oturak" olarak adlandırdıkları müzik dinleme geleneğinde, oyunsuz, içki eşlikli yemek yerken,, sanat müziği eserlerinin yer aldığı bir icrada bulunmaktadırlar. "Kırmızı gülün alı", "Sevedim karagözlüm", "Ormancı", "Debreli Hasan", "Çalın davulları çaydan aşağı" en yaygın icra edilen eserlerdir. Davulcu ritimi velveden uzak bir şekilde kimi vurgularda düm kısmını piano⁹ çalarken kimi yerde ise forte¹⁰ kullanmaktadır. Davul icracısı için önemli olan eserle *senkron* (eşzaman) gidebilmektir. Bafra ilinde yaptığımız araştırmada kaynak kişi Mahmut ÜSTÜN¹¹ Samsun'da oynanan mübadil oyunlarının ilçeler arası ritim farklılığı gösterdiğini kimi ilçeler de 1 tokmak, bazı ilçelerde 2 tokmak, ilçeden ilçeye en son 4 tokmak denen çalım tekniğiyle değişiklikler gösterdiğini belirtmektedir. Bu bilgilerden köyler ve ilçeler arasında düzum açısından belirgin farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle davul icracısının yerel düzumleri iyi bilmesi gerekir.

09.12.2013 tarihinde yaptığımız alan araştırmasında 3 zurna tek davuldan oluşan 4 kişiden oluşan çalgı takımı, bir geleneksel düğün ortamında çaldıkları ezgileri bize sırasıyla çalmışlardır. Tespitimiz sırasında gelenekte 1 zurna dem tutar. 2. zurna ezgiyi icra eder demelerine rağmen eseri 3 zurna birden çalmaya başlamışlardır. Akriba olmanın ve sürekli birlikte çalışmanın avantajı ile eserlere hâkimiyetleri eserleri çalış biçimleri benzer ve üstün kalitede gerçekleşmektedir. Eserlerde "meyan"a çıkmak ve meyan kısmında serbest çalılar oldukça fazladır. Kendileri "miyan" olarak adlandırmaktadır. Meyan kısmını hep bir kişi çalmamaktadır. Tek bir eserde ayrı ayrı noktalarda her müzisyen tek tek meyan pozisyonuna çıkılabilmektedir. Bu çıkışta herhangi bir sıra gözetilmemektedir. Meyanları aynı

⁷ 1984 yılı Samsun Canik İlçesi Hacıismail Köyü doğumlu zurna icracısı

⁸ Klasik Türk müziğinde taksim yapan bir çalgıya eşlik etmeye verilen ad. Genelde zurna, ney, kabak kemane gibi kesiksiz uzun notalar çalan çalgılar dem tutar. Telli sazlarla yapılırken notalara eşit aralıklarla vurularak yapılır. Burada önemli nokta çalınan notanın eserin karar notası olmasıdır.

⁹ Bir notanın alçak ses seviyesinde çalınmasını ifade eden müzik terimi.

¹⁰ Bir notanın kuvvetli şekilde çalınmasını ifade eden müzik terimi.

¹¹ 1953 yılı samsun Bafra ilçesi doğumlu davul icracısı

eserde farklı kişiler yapmaktadır. Önceden bir anlaşma yok olduğu belirtilmektedir. Bir zurna meyan da taksim yapıyor ise diğer zurnacılar dem tutmaktadır.

Ezgilerin meyan kısmında serbest çalılar zurnacının tecrübesine de bağlı olarak artmaktadır. Esas zurna meyan diğer zurnalar ise dem tutmaktadırlar. Eserlerin icrasında zurnalardan birinin oktava çıkması önem verilen bir husustur. Bu sayede icranın daha coşkuyla yapıldığı düşünülür. Makamın durak perdeleri güçlüleri ve asma kararlarının eser içinde kullanılmasıyla değişen dem sesi, farklı makamlara geçişleri kolaylaştırması anlamında önem kazanır. Burada dikkati çeken bir başka husus ise, trillerin ve çarpmaların fazlalığı olmuştur. Şüphesiz zurna kamışının küçük olması ve dudak arasında kullanılması, bu tril ve çarpmalara sebep olarak gösterilebilir.

Samsun Canik İlçesi Hacıismail Mahallesi Mübadilleri Kaynak kişileri

Hacıismail mahallesinde yaşayan mübadiller, Yunanistan'ın Selanik bölgesi, Drama ya bağlı Edirnecek köyü ve İskeçe' ye bağlı Sarışaban topraklarından geldiklerini belirtmişlerdir. Edirnecek'ten gelen mübadillerin daha çok ticaretle, Sarışaban'dan gelenlerin ise daha çok tarımla uğraştıkları görülmektedir. Gelir uğraşları nedeniyle ilk başlarda birbirlerinden ayrı bir kültürel alt yapıları olsa da, mübadele sonrası kısa bir süre içerisinde kaynaşp kültürlerini bir arada yansıtmaya devam ettirdiklerini belirtmişlerdir.

Canik Mübadilleri sıtma gibi salgın hastalıklar nedeniyle Samsun şehir merkezinden ve kıyı kesimden uzak arazilere yerleşmişlerdir. Toplu olarak birlikte yaşamak isteği nedeniyle yakın nizam yerleşim şeklini seçtikleri için, uzaktan bakıldığında, mübadil köyü olduğu anlaşılmakta ve fiziki açıdan köylerinin yerli toplumdan farklı bir görünüm sergilediklerini söylenmektedirler. Mübadele sonucu büyük mali kayba uğramaları nedeniyle, akrabalık ilişkilerini içeriden kız alıp verme ile güçlendirerek daha fazla arazi ile topraklarını içeride tutmak yoluyla ekonomik refahlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Genellikle tütün ve tarımla uğraşan mübadiller, Samsun topraklarının bu üretime elverişli olması nedeniyle buraya geldiklerini ve geçimlerini bu şekilde sürdürdüklerini anlatmışlardır.

Hacıismail mahallesinde yaşayan mübadiller, 1989-90 yıllarında Selanik'e giderek orada yaşayan Türk akrabalarını ziyaret etmişlerdir. Onlara göre Selanik ve Samsun'da kültürel yaşam benzer şekilde devam etmektedir.

09.12.2013 tarihinde Samsun Canik ilçesi Hacıismail mahallesindeki mübadiller ile yaptığımız alan araştırmasında çalgı takımı ve oyuncular ile mübadil oyun kültürü konusunda çalışma yaptığımız kaynak kişilerin künyeleri aşağıda belirtilmiştir.

Canik Kaynak Kişileri

Fadıl ŞENGÖZ 1944 doğumlu emekli ve oyun icracısı, Selanik'in Drama ilçesi Edirnecek köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Münir DEMİR 1968 doğumlu, kahveci, Selanik'in Drama ilçesi Muratlı köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Mehmet DİK 1951 doğumlu, zurnacı, Selanik'in Drama ilçesi Muratlı köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Oktay GÜMÜŞTAŞ 1965 doğumlu, zurnacı, Selanik'in Drama ilçesi Muratlı köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Yıldıray GÜMÜŞTAŞ 1972 doğumlu, zurnacı, Selanik'in Drama ilçesi Muratlı köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Ümit GÜMÜŞTAŞ 1984 doğumlu, davulcu, Selanik'in Drama ilçesi Muratlı köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

Samsun Alaçam İlçesi Mübadilleri Kaynak kişileri

10.12.2013 tarihinde Alaçam Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırma Derneği'nde yaptığımız araştırmada, o bölgede yaşayan 2. kuşak mübadiller ile söyleşi yapma fırsatı bulduk. Kökenlerinin, 1650'li yıllarda Konya-Karaman yöresinden, Trakya'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesi sonucunda Selanik'e yerleştirilmiş olan Türk boylarından geldiklerini belirtmektedirler. Yunanistan'da 350–400 yıllık yerleşik hayat sonrasında, 1923 Lozan antlaşması ile gerçekleşen değişim nedeniyle Gülcemal vapuru ile Samsun'a yerleştirildiklerini söylemektedirler. Samsun Alaçam mübadilleri; Yunanistan'ın Selanik ili Sarışaban ilçesi Uzunkuyu köyünden ve Drama ilçesi Kozlu köyünden geldiklerini belirtmişlerdir. Alaçam'a yerleşen mübadiller bu iki köyün birbirine yakın mesafede olması nedeni ile aynı kültürel özellikleri taşıyan yapıları onları birbirlerine kolayca kenetlediğini ve şu anda ortak bir kültürel çevreye sahip olduklarını söylemişlerdir.

Alaçam mübadilleri; Yunanistan'daki temel geçim kaynakları olan tütün, tarım ve hayvancılık uğraşlarını günümüzde sürdürmektedir. Onlara göre yerli halkla da kısa sürede kaynaşmalarına rağmen, kendi geleneksel oyun ve müzik kültürlerini koruyarak günümüze taşımışlardır. Oyun kültürlerini Yunanistan topraklarından gelen atalarından öğrendiklerini ve kaybolmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması için çok istekli olduklarını istekle vurgulamışlardır.

Alaçam Kaynak Kişileri

Hadi UYAR 1959 doğumlu, Eczacı (Dernek başkanı), Selanik'in Sarışaban ilçesi Uzunkuyu köyü kökenli 2. kuşak mübadil,

Münir ŞEN 1949 doğumlu, Serbest muhasebeci, Selanik'in Sarışaban ilçesi kökenli 2. kuşak mübadil,

Akın AKSOY 1948 doğumlu, Çeşme mahallesi Muhtarı, Selanik'in Drama ilçesi Kozlu köyü kökenli 2. kuşak mübadil,

Mehmet SAVAŞ 1946 doğumlu, Emekli zabıta memuru, Selanik'in Sarışaban ilçesi Karacakoyun köyü kökenli 2. kuşak mübadil,

Ali BİLGİN 1945 doğumlu, Emekli, Selanik'in Drama ilçesi Kozlu köyü kökenli 2. kuşak mübadil,

Şerif DUMAN 1943 doğumlu, emekli, Selanik'in Sarışaban ilçesi Uzunkuyu köyü kökenli 2. kuşak mübadil,

Salih MUTLU 1950 doğumlu, Karşıyaka mah. Muhtar, Selanik'in Drama ilçesi Kozlu köyü kökenli 2. kuşak mübadil.

SONUÇ

Geleneksel oyunlar sadece koreografik harekete dayalı bir yapı değildir, aynı zamanda bir toplumun kültürel ve sosyo politik yapısını betimleyen bir iletişim kanalıdır. Birey- birey, birey-toplum ya da toplum-toplum ilişkilerini sosyal, politik ve etnik açıdan kaynaştırma ya da ayırıştırma gücüne sahiptir. Birleştirici güç paylaşılan dansın kendine özgü dilinde yatar.

Samsun mübadil toplumları mübadele ile taşıdıkları oyun kültürünü, köken olarak sorgulama gereği duymadan öz kültürleri olarak sahiplenmişlerdir. Anadolu'ya dönüşlerinde karşılaştıkları Horon ve benzeri yerel oyun türlerinden oluşan baskın kültürel çevre içerisinde kendilerine has oyun yapıları aracılığı ile kültürel kimliklerini belirginleştirmişlerdir. Farklılıklarını, korunması ve savunulması gereken sosyal olgular olarak kabul etmişlerdir. Samsun mübadil toplumları tarafından yaşatılan geleneksel oyun kültürü, yörenin geleneksel oyun kültürüne çeşitlilikler katarak yerel kültür hazinelerinin daha da zenginleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Samsun Mübadil toplumlarının repertuarları Karadeniz geleneksel kültürü içerisinde, alt kültür oyunları, sınıf kültür oyunları, bölgesel, yöresel oyunlar olarak tanımlanmışlardır. Samsun mübadil toplumları için tarihsel ve çevresel nedenlerin etkisiyle, oyun geleneği açısından bulundukları kültürel sistemle tam ve sürekli bir bütünleşme gerçekleşmemiştir. Mübadele topluluklarının yeni bireyleri kendilerine aktarılan farklı kültürü yeniden öğrenerek, yaşamakta ve yaşatmaktadır.

Kaynakça

BELLI, Mihri. *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 2006.

EVLYAOĞLU, Sait – BAYKURT, Şerif. *Türk Halk Bilimi*, Ankara, 1988.

ÖZBİLGİN, Mehmet Öcal. *Türk Halk Oyunları Tür ve Biçim Sorunu*, E.Ü. Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995.